

**ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ У СФЕРІ ПРАЦІ
НА РОЗВИТОК РЕГІОНУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ***

Окремі українські вчені пов'язують погіршення динаміки ВВП і ВРП зі світовою фінансовою кризою. Але, на нашу думку, слід шукати причини погіршення в інноваційній сфері.

У 2009 р. відбулися негативні коливання результатного показника, в якому відбивається динаміка ВВП (ВРП) і «обсягу реалізованої інноваційної продукції» (Оріп), одночасно, відповідно ВВП (України) та ВРП (у нашому випадку — Луганської області): падіння Оріп у 2009 р. випереджало темпи падіння ВВП (ВРП) на двох рівнях (зниження цього показника на 1,4 % на рівні національної економіки, та на 12,8 % на рівні економіки Луганської області порівняно з 2008 р.); зменшення питомої ваги Оріп в обсязі реалізованої промислової продукції по Україні в цілому на 1,1 %, а по Луганській області на 6,6 % за цей саме період, що для цього регіону, як одного з лідерів промислового виробництва в Україні, можна визнати загрозовим для його розвитку в цілому (розраховано за даними джерел [1, с. 33; 2, с. 30; 3, с. 24; 4; 5]).

Негативна динаміка проаналізованих вище показників на двох рівнях національної економіки України потребує пошуку докорінних причин, що пов'язані з інноваційним розвитком та, як де-факто, мають тенденцію до загострення особливо в період сучасної фінансової кризи.

Економічні проблеми на рівні держави й окремого регіону під впливом сучасної світової фінансової кризи, яка розпочалася з середини 2008 р., виправдовуються наступним чином: зниженням конкурентоздатності продукції експорто-зорієнтованих галузей, які забезпечують зростання економіки України, внаслідок зростання цін на неї під впливом світового зростання цін на енергоресурси [6, с. 7]; падінням у ВВП частки традиційних для економіки України експортних галузей (у першу чергу — металургійної та хімічної) [7, с. 2; 8, с. 202]; неефективним енергоспоживанням у реальному секторі економіки України та падінням рентабельності, що призводить до зростання цін на кінцеву продукцію та несе загрозу, у першу чергу тим регіонам, де сконцентровано металургійне та хімічне виробництво — До-

нецькій, Дніпропетровській, Луганській і Запорізькій областям [9, с. 7, 23; 10, с. 5, 8]. Вчені, які виділяють сучасну фінансову кризу в якості головного чинника негативного впливу на економіку України, найбільшої уваги приділяють застосуванню таких інструментів подолання її наслідків, як оздоровлення банківського сектора і зміна монетарної політики, вжиття антиінфляційних заходів, створення сприятливого інвестиційного середовища для іноземних інвесторів, стабілізація фондового ринку тощо [5–10].

У той же час на особливу увагу заслуговує думка вчених, які відстоюють пріоритетність розвитку регіонів і національної економіки в цілому на інноваційній основі: «...за рахунок інноваційності можна протистояти потужному наступу товарів фірм конкурентів із зовнішнього світу відносно України» [11, с. 79]; в сучасних умовах інновації стають основою досягнення конкурентної переваги, стратегічним чинником економічного зростання [12, с. 56]. Погляди цих учених ґрунтуються на безапеляційних аргументах американського вченого-економіста М. Е. Портера: «конкурентоспроможність конкретної нації залежить від здатності її промисловості впроваджувати ноу-хау та модернізуватися»; єдиною концепцією конкурентоспроможності є продуктивність, яка досягається завдяки раціональному й ефективному використанню трудових ресурсів і капіталу [13, с. 162, 168].

Відтак, у самому інноваційному розвитку, що забезпечує конкурентоспроможність держави в цілому та окремого регіону, закладено продуктивність та ефективність. Підґрунтям для такого розвитку є сфера праці. Так, В. М. Геєць і В. П. Семиноженко стверджують, що нові знання, які втілюються в інноваціях через новітні технології та відповідну (інноваційну) продукцію, у високорозвинутих країнах забезпечують домінуючу вагу приросту ВВП [14, с. 8]; Ю. В. Макагон відмічає головний чинник конкурентоспроможності — інтелектуалізацію виробництва і зростаючі вимоги до живого фактора виробництва, який ґрунтується на професійно-кваліфікаційному рівні та вміннях робо-

* Точка зрення автора не совпадаєт с мнением редакции.

чої сили, науковій та інженерній праці [15, с. 8, 12–13]; О. Л. Єськов пов'язує нарощування конкурентоспроможності з посиленням зацікавленості персоналу підприємств у проведенні постійних технічних і організаційно-економічних змін у виробництві [16, с. 11]; Т. С. Жорняк констатує, що забезпечення конкурентоспроможності на сучасному етапі базується на інтелектуальній власності, освіченості та знаннях, які визначають стан наукового національного потенціалу [17, с. 39]; Н. А. Караван відмічає, що забезпечення достойного місця України у світовій цивілізації та інтеграція в ЄС не можливі поза підвищення ефективності виробництва і праці на основі приросту нових знань [18, с. 74]; глобалізація веде до посилення конкурентної боротьби на світовому ринку, в умовах якої перевагу мають ті регіони, де створені умови для реалізації наявного людського потенціалу, виробництво забезпечено висококваліфікованими працівниками, здатними підвищувати інноваційну активність [19, с. 31].

Нажаль, концентрація уваги на фіскальних і монетарних інструментах поза пошуку шляхів оздоровлення економіки на інноваційній основі на рівні України в цілому і промислово-зорієнтованих регіонів-донорів, які здебільшого й забезпечують зростання ВВП і ВРП, призводить до подальшого загострення ситуації. Цей прорахунок у системі державного управління національною економікою має незворотні негативні наслідки для України і промислово-зорієнтованих регіонів саме в умовах сучасної фінансової кризи.

З метою вирішення цієї практичної проблеми у статті обґрунтовано наступну гіпотезу: *розвиток національної економіки та економіки будь-якого регіону на інтенсивній (інноваційній) основі залежить від інноваційної активності у сфері праці*. Для доказу гіпотези виокремлено пріоритет сфери праці в інноваційному розвитку регіону; розроблено методичку оцінки впливу інноваційної активності у сфері праці на розвиток регіону і проведено її апробацію на рівні національної економіки України та Луганської області у порівнянні; доказано необхідність підвищення інноваційної активності у сфері праці в умовах сучасної фінансової кризи.

26 листопада 2008 р. Єврокомісія розробила План європейського економічного відновлення для подолання країнами-членами ЄС наслідків фінансової кризи на основі використання взаємопов'язаних ключових інструментів — масштабного і термінового застосування фіскальних і монетарних заходів для бюджетного стимулювання купівельної спроможності, з одного боку, та інвестування у перспективні інноваційні технології — з іншого [9, с. 19]. На жаль, в Україні з початку кризи перевага була віддана інструментам першої групи поза вра-

хування другої навіть при тому, що країна була не здатна до конкурентоспроможності з індустріально-розвиненими країнами ще до її початку [20, с. 1–2].

На нашу думку, докорінні причини такого стану в Україні криються саме у сфері праці, що доведено наступними аргументами: падіння інноваційної активності в Україні й неможливість конкурувати національних виробників із індустріально-розвиненими країнами пов'язується з відсутністю мотивів до наукової праці, розривом зв'язку між наукою та виробництвом, між якістю праці, кваліфікацією, рівнем заробітної плати як у науці, так і в інтелектуальній праці на виробництві, падінням статусу фахівця-науковця і раціоналізатора, що призводить до зниження конкурентоспроможності виробництва [21, с. 1]; внаслідок відсутності в Україні мотивації до активної інноваційної поведінки роботодавців і найманих працівників в умовах міжнародної конкуренції та глобалізації світової економіки створюється пряма загроза економічній безпеці в державі [22, с. 234; 23, с. 300]; наука й освіта залишаються в Україні периферійною виробничою силою, що не дозволяє сформувати суспільство знань задля переходу до інформаційної економіки, як це здійснили практично всі розвинуті країни [24, с. 173].

За результатами аналізу праць [20–24], можна дійти висновку, що причини виникнення проблем криються у сфері праці та, зокрема, на регіональному рівні: «однією з основних причин гальмування процесу формування й реалізації інноваційної моделі економічного розвитку в Україні є нерозвиненість системного функціонування наукової та інноваційної сфери в регіонах». В Україні, поруч із іншим, це є наслідком падіння престижу наукової праці, старінням наукових кадрів, дефіцитом кадрів у системі регіонального управління, здатних регулювати інноваційні процеси в регіоні [25, с. 2–4].

Розглядаючи сферу праці в якості простору трудової діяльності людини з метою задоволення нею власних потреб і потреб суспільства від отриманого корисного результату, де у внутрішньому та зовнішньому середовищі взаємодіють між собою суб'єкти соціально-трудова відносин [26, с. 20], стає очевидним, що:

корисний результат не може бути отриманим, якщо праця не є продуктивною й ефективною (у т. ч. в інноваційній діяльності);

саме продуктивність і ефективність сприяють отриманню корисного результату від будь-якої праці, у т. ч. інноваційної;

задоволення потреб як окремого суб'єкту, так і суспільства в цілому може відбуватися лише на основі зростання ефективності виробництва та праці;

якщо у сфері простої праці інноваційний розвиток стає основою для підвищення її продуктив-

ності (тобто інноваційний розвиток сприятиме зростанню продуктивності простої праці), то у сфері розумової і творчої праці продуктивність і ефективність її носіїв забезпечує зародження інноваційних ідей та їх втілення у процес виробництва, що й дозволяє підвищити продуктивність простої праці.

При цьому, якщо зосередити увагу на тому, що інноваційна продукція здебільшого є результатом розумової і творчої праці, головним її носієм можна вважати не робочу силу взагалі, а фахівців певного рівня кваліфікації, що здійснюють трудову діяльність у науковій сфері (тобто працю науковців), а також працю фахівців із вищою кваліфікацією, що мають науковий ступінь і працюють за фахом на посадах, що відповідають отриманій кваліфікації. Виходячи з цього, сам процес інноваційної активності у сфері ми розуміємо як «прагнення генерувати і матеріалізувати інноваційні ідеї в готовому виробі (роботі, послугі), продукувати нові корисні ідеї та рішення з обґрунтованістю їх реалізації на практиці, забезпечувати інноваційний розвиток економіки на основі реалізації інтелектуального (інноваційного) потенціалу та підвищення творчої активності у просторі трудової діяльності людини, де у внутрішньому та зовнішньому середовищі взаємодіють між собою суб'єкти соціально-трудоких відносин, з метою задоволення нею власних потреб і потреб суспільства від отриманого корисного результату» (*визначення автора*).

З метою оцінки цього процесу й емпіричного підтвердження висунутої вище гіпотези розроблено методику оцінки, яка передбачає:

1) розрахунок причинних показників, які характеризують інноваційну активність у цілому, та які впливають на результатні показники, що досліджено вище: сукупної продуктивності інноваційної діяльності у промисловості регіону (СПі); продуктивності інноваційно-активних промислових підприємств (ПІА) як тих, що впроваджували інновації, так і тих, що ними займалися; фінансової самодостатності в інноваційній активності промислових підприємств (ФСІА);

2) визначення критеріїв на основі дослідження динаміки та розрахунку показників, що впливають на інноваційну активність та, при цьому, характеризують сферу праці: привабливість наукової праці з урахуванням чисельності науковців (ЧН) і фахівців із вищою кваліфікацією — докторів (ДН) і кандидатів (КН) наук; продуктивність праці науковців (ППН) та її ефективність (ЕПН);

3) аналіз проміжних кількісних і якісних показників у кожній групі, які гіпотетично можуть впливати на зміну причинних показників;

4) визначення критеріїв, що характеризують ефективність стимулювання інноваційної актив-

ності у сфері праці з урахуванням ефективності матеріальних методів стимулювання (співвідношення заробітної плати науковців із ключовими причинними показниками), а також дієвості нормативно-правових чинників матеріальних і нематеріальних методів стимулювання цього процесу (табл. 1).

На основі висунутої гіпотези можна припустити, що критерії, які характеризують інноваційну активність у сфері праці, впливають на причинні показники, що характеризують інноваційну активність у цілому та, відтак, — на результатний (обсяг реалізованої інноваційної продукції). У той же час сам процес інноваційної активності у сфері праці повинен бути стимульованим із використанням матеріальних і нематеріальних методів і відбором тих із них, застосування яких доцільно, залежно від факту отримання (неотримання) корисного результату.

Використання розробленої методики дозволило підтвердити висунуту гіпотезу на основі емпіричних досліджень за розрахунками показників перших трьох критеріальних груп, а також їх порівняння на рівні України та Луганської області (табл. 2; 3). Негативна динаміка ВВП України та ВРП Луганської області, зменшення обсягу реалізованої інноваційної продукції (Оріп) на цих двох рівнях національної економіки у 2009 р., порівняно з 2008 р., пов'язано з суттєвим падінням продуктивності інноваційно-активних підприємств (ПІА). У свою чергу, позитивну динаміку сукупної продуктивності інноваційної діяльності у промисловості можна вважати такою лише статистично, що викликано не збільшенням обсягу реалізованої інноваційної продукції, а зменшенням загальних витрат на інновації за цей період.

Погіршення динаміки всіх результатних показників І гр. та одного із ключових причинних ІІ гр. (ПІА) взаємопов'язане на двох рівнях національної економіки з такими причинними показниками ІІІ гр., як чисельність науковців, яка скоротилась по Україні за 2000–2009 рр. на 23 %, а по Луганській області — на 10 %, та з основними якісними показниками ІІІ гр., а саме: падінням продуктивності праці науковців у 2009 р., порівняно з 2008 р., на 30 % в Україні та на 44 % у Луганській області; зниженням ефективності праці науковців за цей самий період відповідно на 45 % по Україні в цілому, та на 33 % по Луганській області. Очевидно, що динаміка саме цих двох якісних показників ІІІ гр. найбільшим чином пов'язана з продуктивністю інноваційно-активних промислових підприємств (ПІА) — якісним показником ІІ гр. і всіма результатними показниками І гр. (за винятком 2005–2004 рр. по Луганській області).

У той же час позитивна динаміка двох кількісних показників ІІІ гр. (чисельність докторів і кандидатів наук в економіці) жодним чином не пов'язана зі всіма іншими показниками І–ІІІ гр.: цей

Економіко-правові проблеми розвитку інноваційної й інвестиційної діяльності

Таблиця 1. Критерії та показники для оцінки впливу інноваційної активності у сфері праці на розвиток регіону

Показники за критеріями	Позначення, од. виміру	Методика розрахунку, отримане значення
1	2	3
<i>Результатні показники I групи</i>		
Валовий внутрішній продукт (національний рівень) / валовий регіональний продукт (обласний рівень)	ВВП / ВРП, млн грн	Оцінка динаміки за роками, коеф.
Обсяг реалізованої інноваційної продукції	Оріп, млн грн	Оцінка динаміки за роками, коеф.
Питома вага реалізованої інноваційної продукції у ВВП (національний рівень) / ВРП (обласний рівень)	dОріп (ВВП) / dОріп (ВРП), %	dОріп (ВВП) = Оріп:ВВПх100; dОріп (ВРП) = Оріп:ВРПх100. Оцінка динаміки за роками, коеф.
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової (Орп)	dПп, %	dПп = Оріп:Орп, Оцінка динаміки за роками, коеф.
<i>Причинні якісні показники II групи, що характеризують інноваційну активність у цілому</i>		
Сукупна продуктивність інноваційної діяльності у промисловості на рівні національної економіки та регіону	СПі, коеф.	СПі = Оріп:ЗСВі, де ЗСВі — загальна сума інноваційних витрат. Оцінка динаміки за роками, коеф.
Продуктивність інноваційно-активних промислових підприємств: тих, що впроваджували інновації / тих, що займалися інноваціями	ПІАв / ПІАз, млн грн/ 1 підпр.	ПІАв = Оріп:Кпв, де Кпв — кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації ПІАз = Оріп:Кпз, де Кпз — кількість промислових підприємств, що займалися інноваціями. Оцінка динаміки за роками, коеф.
Фінансова самодостатність в інноваційній активності промислових підприємств	ФСІА, коеф.	ФСІА = Вві:ЗСВі, де Вві — витрати на інновації власними силами. Вві = Ві+Пві+Ів, де Ві — внутрішні НДР, Пві — підготовка виробництва для впровадження інновацій, Ів — інші витрати. Оцінка динаміки за роками, коеф.
<i>Аналіз проміжних кількісних показників за критерієм інноваційної активності в цілому, що впливають на причинні показники II групи: питома вага підприємств, що займалися і впроваджували інновації; кількості впроваджених нових технологічних процесів за видами та освоєних інноваційних видів продукції за видами; обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт за структурою. Аналіз проміжних кількісних показників за критерієм фінансове забезпечення інноваційної активності в цілому, що впливають на причинні показники II групи: обсяг загальної суми інноваційних витрат (ЗСВі) за структурою (у т. ч. з виділенням витрат на інновації власними силами; обсяг загальної суми витрат за джерелами фінансування інновацій з її поділом відповідно статистичної методології.</i>		
<i>Причинні кількісні показники III групи, що впливають на інноваційну активність у цілому та, при цьому, характеризують сферу праці</i>		
Чисельність науковців	Чн, осіб	Оцінка динаміки за роками, коеф.
Чисельність докторів наук в економіці	ЧД, осіб	Оцінка динаміки за роками, коеф.
Чисельність кандидатів наук в економіці	ЧК, осіб	Оцінка динаміки за роками, коеф.
<i>Причинні якісні показники III групи, що впливають на інноваційну активність у цілому та, при цьому, характеризують сферу праці</i>		
Продуктивність праці науковців	ППН, грн/ 1 наук.	ППН = Оріп:Чн. Оцінка динаміки за роками, коеф.
Ефективність праці науковців	ЕПН, грн/ 1 наук.	ЕПН = (Оріп-ЗСВі):Чн. Оцінка динаміки за роками, коеф.
<i>Аналіз проміжних кількісних показників за критерієм функціонування ринку праці, що впливають на причинні показники III групи: структура працівників наукових організацій відповідно до статистичної методології; потреба підприємств у кваліфікованій робочій силі; чисельність зареєстрованих безробітних — випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ).</i>		
<i>Аналіз проміжних якісних показників за критерієм функціонування ринку праці, що впливають на причинні показники III групи: чисельність науковців; частка науковців у загальній кількості зайнятих у віці 15–70 років; частка докторів наук наукових організацій у загальній їх кількості в економіці; частка кандидатів наук наукових організацій у загальній їх кількості в економіці.</i>		
<i>Аналіз проміжних кількісних показників за критерієм освітній рівень, що впливають на причинні показники III групи: а) таких, що характеризують сферу праці за рівнем вищої освіти: кількість ВНЗ (у т. ч. за рівнями акредитації); чисельність студентів у ВНЗ (у т. ч. за рівнями акредитації); випущено фахівців за рік ВНЗами (у т. ч. за рівнями акредитації); чисельність аспірантів і докторантів; б) таких, що характеризують сферу формування навичок до праці (початковий базис сфери праці): чисельність загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ); чисельність учнів у ЗНЗ; питома вага учнів ЗНЗ у загальній чисельності населення; випуск учнів ЗНЗ; в) таких, що характеризують сферу робочої спеціалізації до праці: чисельність професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ); чисельність учнів ПТНЗ; питома вага учнів ПТНЗ у загальній чисельності населення; прийнято учнів до ПТНЗ.</i>		

Продовження таблиці 1

1	2	3
<i>Аналіз проміжних якісних показників за критерієм освітній рівень, що впливають на причинні показники III групи: а) таких, що характеризують сферу праці за рівнем вищої освіти: співвідношення чисельності аспірантів і докторантів до чисельності кандидатів і докторів наук; б) таких, що характеризують сферу формування навичок до праці (початковий базис сфери праці): чисельність вчителів у ЗНЗ; питома вага ЗНЗ у загальній чисельності суб'єктів ЄДРПОУ; в) таких, що характеризують сферу робочої спеціалізації до праці: питома вага ПТНЗ у загальній чисельності суб'єктів ЄДРПОУ; підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників ПТНЗ упродовж року.</i>		
<i>Критерії, що визначають ефективність стимулювання інноваційної активності у сфері праці за показниками IV групи</i> <i>Показники матеріальних методів стимулювання</i>		
Середня заробітна плата працівників наукових установ (у т. ч. за категоріями персоналу відповідно Схеми посадових окладів)	ЗПн, грн	Оцінка динаміки за роками, коеф.
Співвідношення середньої заробітної плати працівників наукових установ (у галузі «Дослідження і розробки») з: середньою заробітною платою по регіону; середньою заробітною платою в освіті; середньою заробітною платою у промисловості	ЗПн/ЗП, коеф. ЗПн/ЗПо, коеф. ЗПн/ЗПп, коеф.	Зон:ЗП, Зон:ЗПо, Зон:ЗПп. Оцінка динаміки за роками, коеф.
Співвідношення середньої заробітної плати працівників наукових установ з показниками I–III груп у динаміці поточного року (п) до базисного (б)	ЗПн/Оріп, ЗПн/СПі, ЗПн/ФСІА, ЗПн/ППН, ЗПн/ЕПН.	(ЗПнп: ЗПнб):(Оріпп–Оріпб), коеф. (ЗПнп: ЗПнб):(СПіп–СПіб), коеф. (ЗПнп: ЗПнб):(ФСІАп–ФСІАб), коеф. (ЗПнп: ЗПнб):(ППНп–ППНб), коеф. (ЗПнп: ЗПнб):(ЕПНп–ЕПНб), коеф.
<i>Критерії ефективності матеріального стимулювання</i>		
Обґрунтування ступеню ефективності матеріального стимулювання працівників наукових установ		
Визначення вірогідності ризику відтоку працівників наукових установ в інші види економічної діяльності		
<i>Нормативно-правові чинники матеріальних і нематеріальних методів стимулювання</i>		
Забезпечення процесу стимулювання інноваційної активності у сфері праці за нормами трудового законодавства України на всіх рівнях національної економіки		
Забезпечення процесу стимулювання інноваційної активності у сфері праці за нормами законодавства України про інноваційну діяльність на всіх рівнях національної економіки		
Забезпечення процесу стимулювання інноваційної активності у сфері праці за нормами законодавства України на рівні регіону (області)		

*Таблиця 2. Динаміка основних показників для оцінки впливу інноваційної активності у сфері праці на результатні показники в Україні**

Рік	ВВП	Оріп	СПі	ПА		ФСІА	Чн	ЧД	ЧК	ППН	ЕПН
				займалися	впров.						
2000	170070,0	12148,3	6,90	7,13	8,15	0,197	120773	10339	58741	100589	86014
2001	204190,0	10365,4	5,24	6,11	6,90	0,219	113341	10603	60647	91453	73989
2002	225810,0	12605,7	4,18	6,97	8,37	0,243	107447	11008	62673	117320	89229
2003	267344,0	12882,1	4,21	8,61	11,50	0,254	104841	11259	64372	122873	93688
2004	345113,0	18784,0	4,14	13,82	19,61	0,271	106603	11573	65839	176205	133668
2005	441452,0	24995,4	4,35	20,91	30,97	0,304	105512	12014	68291	236896	182385
2006	544153,0	30892,7	5,02	27,63	30,92	0,246	100245	12488	71893	308172	247720
2007	720731,0	40188,0	3,70	27,30	33,89	0,263	96820	12845	74191	415079	303007
2008	949864,0	45830,2	3,82	32,81	39,51	0,302	94138	13423	77763	486841	465657
2009	914720,0	31471,7	3,96	22,30	26,67	0,333	92403	13866	81169	340586	254553
<i>Динаміка показників за роками</i>											
2001/2000	1,20	0,85	0,76	0,86	0,85	1,11	0,94	1,03	1,03	0,91	0,86
2002/2001	1,11	1,22	0,80	1,14	1,21	1,11	0,95	1,04	1,03	1,28	1,21
2003/2002	1,18	1,02	1,01	1,24	1,37	1,05	0,98	1,02	1,03	1,05	1,05
2004/2003	1,29	1,46	0,98	1,61	1,71	1,07	1,02	1,03	1,02	1,43	1,43
2005/2004	1,28	1,33	1,05	1,51	1,58	1,12	0,99	1,04	1,04	1,34	1,36
2006/2005	1,23	1,24	1,15	1,32	1,00	0,81	0,95	1,04	1,05	1,30	1,36
2007/2006	1,32	1,30	0,74	0,99	1,10	1,07	0,97	1,03	1,03	1,35	1,22
2008/2007	1,32	1,14	1,03	1,20	1,17	1,15	0,97	1,04	1,05	1,17	1,54
2009/2008	0,96	0,69	1,04	0,68	0,68	1,10	0,98	1,03	1,04	0,70	0,55
2009/2000	5,38	2,59	0,57	3,13	3,27	1,69	0,77	1,34	1,38	3,39	2,96

* розраховано відповідно до методики (табл. 1) і за даними джерел [1; 2; 4].

позитив не створює передумов для такої ж позитивної динаміки результатних і причинних показників, які характеризують інноваційну активність у ціло-

му та, зокрема, у сфері праці. Це є свідченням того, що фахівці з вищим рівнем наукової кваліфікації, яких потенційно можна визнати носіями іннова-

Таблиця 3. Динаміка основних показників для оцінки впливу інноваційної активності у сфері праці на результатні показники в регіоні (Луганській області)*

Рік	ВРП	Оріп	СПі	ПІА		ФСІА	Чн	ЧД	ЧК	ППН	ЕПН
				займалися	впров.						
2000	6403	296,5	2,69	2,67	4,01	0,306	3380	167	1459	87713	55088
2001	7451	157,9	1,12	1,56	2,08	0,049	3246	177	1494	48644	5175
2002	8570	311,0	6,24	3,70	4,51	0,257	3301	187	1521	94214	79127
2003	9954	571,9	4,64	9,69	14,29	0,091	2805	199	1577	203886	159946
2004	14672	1278,5	13,16	24,59	39,95	0,141	2530	205	1611	505336	466942
2005	19716	1449,7	4,33	39,18	72,48	0,841	3665	221	1672	395542	304295
2006	24159	3848,9	39,71	85,53	91,64	0,283	4751	235	1803	810134	789735
2007	32280	7720,3	5,75	115,23	157,56	0,039	3792	237	1875	2035949	1681684
2008	42985	12393,3	5,69	210,06	217,43	0,457	3437	256	1935	3605859	2971884
2009	38451	6158,0	55,43	114,04	133,87	0,249	3028	271	2061	2033687	1987091
Динаміка показників за роками											
2001/2000	1,16	0,53	0,42	0,58	0,52	0,16	0,96	1,06	1,02	0,55	0,09
2002/2001	1,15	1,97	5,57	2,37	2,17	5,24	1,02	1,06	1,02	1,94	15,29
2003/2002	1,16	1,84	0,74	2,62	3,17	0,35	0,85	1,06	1,04	2,16	2,02
2004/2003	1,47	2,24	2,84	2,54	2,80	1,55	0,90	1,03	1,02	2,48	2,92
2005/2004	1,13	0,12	0,33	1,59	1,81	5,96	1,45	1,08	1,04	0,78	0,65
2006/2005	1,23	2,65	9,17	2,18	1,26	0,34	1,30	1,06	1,08	2,05	2,60
2007/2006	1,34	2,01	0,14	1,35	1,72	0,14	0,80	1,01	1,04	2,51	2,13
2008/2007	1,33	1,61	0,99	1,82	1,38	11,72	0,91	1,08	1,03	1,77	1,77
2009/2008	0,89	0,50	9,74	0,54	0,62	0,54	0,88	1,06	1,07	0,56	0,67
2009/2000	6,01	20,77	20,61	42,71	33,38	0,81	0,90	1,62	1,41	23,19	36,07

* розраховано відповідно до методики (табл. 1) і за даними джерел [3; 5]

ційних ідей та інноваційних продуктів, або працюють не за фахом отриманої кваліфікації, або припинили дійсну наукову діяльність після захисту дисертації і знайшли сферу прикладання своєї праці в галузях, які не займаються науковою діяльністю, або займаються нею опосередковано, або те й інше.

Висновки. Проведені емпіричні дослідження дозволили доказати висунуту гіпотезу про безпосередню залежність економіки від інноваційної активності у сфері праці. При цьому встановлено докорінні причини виникнення проблем, які дозволяють вважати процес інноваційної активності у сфері праці неефективним і таким, який не забезпечує інноваційний розвиток національної економіки та регіону.

У науковій сфері — це загострення проблеми прикладання праці фахівцями вищої наукової кваліфікації (кандидатів і докторів наук) в науковій сфері за фахом отриманої спеціальності; зменшення серед працівників наукових організацій і установ питомої ваги дослідників (безпосередніх виконавців і керівників науково-дослідних робіт); загострення проблеми залучення до роботи в науковій сфері випускників ВНЗів унаслідок порушення принципів редукації праці при тарифікації посадових окладів; збільшення ризику відтоку наукових кадрів, які дійсно мають інноваційний потенціал, із наукової сфери в інші галузі та види економічної діяльності, де цей потенціал буде реалізований за більш високий рівень оплати праці.

У той же час ці негативні тенденції тісно пов'язані з іншими, що виникають у зовнішньому середовищі будь-якої наукової організації (установі) й по-

в'язані з динамікою розвитку системи освіти на рівні національної економіки та в регіоні, а саме: щорічне (2000–2010 рр.) зменшення чисельності вищих навчальних закладів (ВНЗів) I–II рівнів акредитації та, відповідно, зменшення чисельності студентів у них; зменшення у 2008–2010 рр. кількості ВНЗів III–IV рівнів акредитації та чисельності студентів у них (очевидно, що ці негативні тенденції зменшують вірогідність поповнення сфери науки та виробництва потенційними носіями корисних інноваційних ідей у майбутньому); відчуження праці аспірантів і докторантів від наукової діяльності на користь інноваційного розвитку, рівно, як і праці кандидатів і докторів наук, що підтверджено проведеними результатами дослідження (проблема нецільового прикладання їх праці, завдяки якій інноваційний розвиток економіки не відбувається); поступове зруйнування системи загальної освіти та початкового базису сфери праці (у 2000–2010 рр. як по Україні в цілому, так і по Луганській області щорічно скорочується чисельність загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ), учнів у них, випуск учнів, які одержали базову загальну освіту і повну загальну середню освіту, чисельність вчителів); зруйнування сфери робочої спеціалізації до праці, що відбувається в суттєвому скороченні чисельності учнів у професійно-технічних закладах, прийнятих учнів до них, зменшенні чисельності підготовлених (випущених) кваліфікованих робітників.

Перелічені проблеми в системі освіти, що відбиваються у негативній динаміці кількісних і якісних показників за критерієм освітній рівень, тісно пов'язані з негативною динамікою показників за

критерієм функціонування ринку праці, а саме: скорочення працівників наукових організацій; зменшення у цій чисельності дослідників; поступове зростання чисельності та (або) питомої ваги у структурі безробітних непрацевлаштованих випускників ВНЗів по Україні в цілому з 2005 р., а по Луганській області — з 2007 р.

Не менш гострою проблемою для підвищення інноваційної активності у сфері праці є несприятливість норм чинного законодавства України як трудового, в якому чітко не виписані критерії стимулювання до інноваційної праці працівників наукових і освітянських установ, раціоналізаторів та інноваторів на промислових підприємствах, так і норм законодавства, в якому регулюються повноваження регіональних органів виконавчої влади щодо стимулювання інноваційної активності в регіонах взагалі та, зокрема, у сфері праці в межах короткострокових і довгострокових стратегій соціально-економічного розвитку регіонів.

Перелічені тенденції знижують інноваційну активність у сфері праці, що призводить до зниження сукупної продуктивності інноваційної діяльності у промисловості, продуктивності інноваційно-активних промислових підприємств і їх фінансової самодостатності, зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції. Це не дозволяє забезпечити інноваційний розвиток регіону та національної економіки в умовах світової фінансової кризи, протистояти потужному наступу товарів зарубіжних фірм-конкурентів.

Список використаної літератури

1. Статистичний щорічник України за 2008 рік. — К. : Держ. ком. стат. України, 2009. — 566 с.
2. Статистичний щорічник України за 2009 рік. — К. : Держ. ком. стат. України, 2010. — 567 с.
3. Статистичний щорічник Луганської області за 2009 рік. Ч. I. — Луганськ : Держ. ком. стат. України, Головне управління статистики у Луганській області, 2010. — 514 с.
4. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lugastat.gov.ua>.
6. Дорошенко І. В. Глобальна світова фінансова криза та її вплив на розвиток економіки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-3/Doroshenko_308.htm.
7. Данилишин Б. Світова фінансова криза — тест для України / Богдан Данилишин // Дзеркало тижня. — 2008. — № 38. — 11 жовтня.
8. Шишкін В. О. Вплив фінансової кризи США на економіку України / В. О. Шишкін, Т. С. Абліцова //

Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. — 2009. — № 3. — С. 202–206.

9. Як подолати вплив міжнародної фінансової кризи: пошуки адекватної економічної політики : аналітична доповідь / за ред. І. Бураковського та В. Мовчан. — Харків : Права людини, 2009. — 74 с.

10. Вплив світової економічної кризи на українську економіку: регіональний аспект : аналітичний звіт / за ред. І. Бураковського. — Київ : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2009. — 16 с.

11. Романова Л. В. Формування неекономічних методів у системі менеджменту / Л. В. Романова // Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ. — 2005. — № 3. — С. 68–70.

12. Дрозденко В. Інновації в епоху глобалізації : зб. наук. праць / В. Дрозденко ; відп. ред. В. Є. Новицький. — К. : Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2006. — Вип. 49. — С. 55–72.

13. Портер Майкл. Конкуренція / Майкл Портер. — 2-е изд. — М. : Вільямс, 2006. — 608 с.

14. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України : монографія / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Х. : Константа, 2006. — 272 с.

15. Міжнародні стратегії економічного розвитку : підручник / Ю. В. Макагон, Д. Г. Лук'яненко, Ю. М. Пахомов та ін. — Київ : Освіта України, 2009. — 420 с.

16. Єськов О. Л. Розвиток механізму мотивації праці в системі виробничого менеджменту великого підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.09.01 — «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / О. Л. Єськов ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. — Донецьк, 2006. — 35 с.

17. Жорняк Т. С. Структурні інновації в управлінні національною освітою в умовах глобалізації економіки / Т. С. Жорняк // Прометей. — 2004. — № 2 (14). — С. 38–43.

18. Караван Н. А. Характеристика інноваційної діяльності у країні / Н. А. Караван // Прометей. — 2004. — № 2 (14). — С. 74–78.

19. Афендікова В. І. Проблеми регіонального розвитку у контексті європейської інтеграції України та глобалізації / В. І. Афендікова // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 3. — С. 31–32.

20. Жихор О. Б. Тенденції інноваційного розвитку економіки України в рамках реалізації стратегії економічного зростання / О. Б. Жихор, Т. М. Куценко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua.portal/natural/Nvuu/Ekon/2011_32/statti/1_3.htm.

21. Чижов С. В. Інноваційний фактор у підвищенні конкурентоспроможності промисловості України / С. В. Чижов // Матеріали I-го інноваційного форуму СНД «Міжнародное инновационное развитие и инновационное сотрудничество: состояние, проблемы и перспективы» / НАНУ, ЦИПИН им. Г. М. Доброва НАНУ, 2006 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iee.org.ua/ru/detailed/news/28>.

22. Семикіна М. В. Мотиваційні умови розвитку праці в умовах конкурентного середовища / М. В. Семикіна // Регіональні перспективи. — 2002. — № 3–4. — С. 234–236.

23. Семикіна М. В. Конкуренстоспроможність у сфері праці : концепція, методи оцінювання та регулювання / М. В. Семикіна // Формування ринкової економіки. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. Т. 2 «Управління персоналом в організаціях». — Київ : КНЕУ, 2005. — С. 297–307.

24. Лукьянченко Н. Д. Механизм формирования и использования трудового потенциала высших

учебных заведений : монография / Н. Д. Лукьянченко, А. М. Рыбников. — Донецк : Изд-во ДонНУ, 2010. — 216 с.

25. Підвищення ролі регіонів у випуску високотехнологічної та інноваційної продукції: міжнародний досвід [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.niss.gov.ua/Monitor/november08/5.htm.

26. Додонов О. В. Уточнення категоріального апарату у сфері праці / О. В. Додонов // Економіка та право. — 2011. — № 3. — С. 15–22.

Надійшла до редакції 26.10.2011 р.

УДК 332.146.2

Н. В. Алтухова,

аспірант,

Європейський університет,

м. Київ

ІНІЦІАТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ

Виробничі інноваційні кластери є ефективним засобом підвищення конкурентоспроможності і базою для розвитку принципово нової, інноваційної економіки. Кластерний рух в Україні розвивається досить енергійно. Використання європейського досвіду з підтримки саме інноваційних кластерів може сприяти розвитку таких об'єднань в Україні.

Першим ввів в економіку поняття «кластер» Майкл Портер у своїй книзі «Конкуренція» [1, с. 206, 207]. М. Портер запропонував методикку визначення конкурентоспроможності кластера, так званий «Алмаз Портера» [2, с. 412]. Одним із способів підвищити конкурентні переваги М. Портер вважає використання інноваційного розвитку економіки [3, с. 208].

Англійський вчений Д. Харт досліджує різні типи інноваційних кластерів та їх економічну природу [4].

Російські вчені А. Колошин, К. Разгуляев, Ю. Тимофеева, У. Русінов досліджують різновиди кластерного підходу в підвищенні конкурентоспроможності регіонів [5]. З точки зору епістемології досліджує інноваційні кластери Ю. Громико [6]. А. Мігранян розглядає можливості кластеру з підвищення конкурентоспроможності країни з використанням макроекономічної теорії [7].

Значний внесок у вивчення застосування інноваційних кластерів для підвищення конкурентоспроможності регіонів і країни зробили українські вчені М. Войнаренко [8, 9], П. Ціхан [10, 11], З. Варналій [12], О. Богма [13].

Міжнародний досвід підтримки кластерів а також досвід застосування потенціалу інноваційних кластерів для розвитку економіки України активно досліджується українським ученим С. Соколенко [14, 15].

Мета статті — розглянути дослідницькі програми і проекти щодо підтримки інноваційних кластерів, структурувати склад різноманітних організацій, фондів і програм в цьому напрямі.

Чому саме інноваційні кластери так необхідні Україні, і в чому їх відмінність від інших форм промислової конгломерації? Чим так цінний для нашої країни європейський досвід у цій галузі?

Саме така, здавалося б, неекономічна категорія, як творчість (як основа усіх інноваційних стратегій і технологій) і визначає в дуже великій мірі економічну ефективність бізнесу в даний час. Традиційна економіка, яку періодично руйнують кризи і стагнації, потребує принципових змін.

Саме на основі творчої мультиплікативності розвивається синергетичний ефект в інноваційному кластері. Адже бізнес — це творчість, і по-справжньому плідні ідеї людина може продукувати тільки в тій аудиторії, яка їй близька по творчому темпераменту, рівню інтелекту і професійної ерудиції.

Згадаймо хоча б неабияк профановану у нас ідею мозкового штурму, коли доброзичливо налаштована один до одного група людей, яка натхнена спільною метою і підштовхнута браком часу, починає мислити з інтенсивністю набагато більшою, ніж

© Н. В. Алтухова, 2011